

ARANYBULLA, 1222–2022

AZ ARANYBULLA ÉS JELENTŐSÉGE 800 ÉV TÁVLATÁBAN

LIKTOR ZOLTÁN ATTILA

A magyar nemzet 2022-ben az ezeréves történeti alkotmány egyik legfontosabb írott emlékére, az arany függőpecsétellátott Aranybullára emlékezik, kiadásának (1222) nyolcszázadik évfordulóján. A Magyar Királyság az egyik legjelentősebb és legmeghatározóbb hatalom volt Európában, aminek sajátos alkotmányos felfogását a Jeruzsálemi II. András királyunk (1205–1235) által, kiváltságlevél formájában kiadott Aranybulla egészen az 1848-as polgári átalakulásig, sőt részben egészen a II. világháborúig meghatározta. A privilegiumlevél az Európában egyedülálló magyar közjogi gondolkodásnak és államfelfogásnak, a Szent Korona-tannak az elemeit rögzíti, önmagában a nemzeti szuverenitás és az alkotmányos hatalom szimbóluma.¹ Jelen tanulmányban arra a kérdésre keresem a választ, hogy mi az Aranybulla jelentősége 800 év távlatában, illetve hogy mit üzen a bulla szellemisége a ma jogalkotójának és a mai magyar politikának.

AZ ARANYBULLA SZELLEMISÉGE ÉS JELENTŐSÉGE

A Kárpát-medencébe 896-ban megérkező, ott hont alapító, majd államot alkotó és államot fenntartó magyar nemzet az őshazából magával hozott keleties látásmódját a nyugati (latin) kereszténységgel ötvözve oly sajátos alkotmányos és társadalmi berendezkedést alakított ki, amely egyedülállónak bizonyult egész Európában. E közjogias gondolkodás Werbőczy István híres munkájában, a *Tripartitumban* (1514) már kerek eszmerendszerré (Szent Korona-tan) formálódott. Ez – szemben a Nyugat magánjogias hozzáállásával – meggátolta, hogy nálunk is kialakuljon a feudalizmus, és azt, hogy a társadalom szétessen,

1 TIMON ÁKOS: *A Szent Korona elmélete és a koronázás*. Stephaneum, Bp. 1920. A bulla számos összehasonlításként volt már tárgya, lásd például: ELEMÉR HANTOS: *The Magna Carta of the English and of the Hungarian Constitution. A Comparative View of the Law and Institutions of the Early Middle Ages*. London, 1904; FEST SÁNDOR: *Magna Carta – Aranybulla. Budapesti Szemle*, 1934/682.; JESTIS LALINDE ABADIA: *Los derechos individuales en el „Privilegio General” de Aragón*. Madrid, 1980; ESTEBEN SARASA SÁNCHEZ: *El Privilegio General de Aragón. La defensa de las libertades aragonesas en la Edad Media*. Zaragoza, 1983; FERDINANDY GEJZA: *Az Arany Bulla*. Budapest, MTA, 1899; KARÁCSONYI JÁNOS: *Az aranybulla keletkezése és első sorsa*. Budapest, MTA, 1899; SCHILLER BÓDOG: *Az arany bulla = Politikai Magyarország. I. Magyarország története az arany bullától 1795-ig*. szerk. SZÁSZ JÓZSEF, ANONYMUS, Bp. 1912. 33–68.; SCHILLER BÓDOG: *Az arany bulla a magyar állam alaptörvénye. A későbbi századok = Uo.* 89–96.; DIVÉKY ADORJÁN: *Az Arany Bulla és a Jeruzsálemi Királyság alkotmánya. Értekezések a történeti tudományok köréből*. XXV/1.; KRISTÓ GYULA: *Az Aranybullák évszázada*. Gondolat, Bp. 1976; ÉRSZEGI GÉZA: *Az Aranybulla*. Helikon, Bp. 1990; TOBIAS OSTERHAUG: *A Political History of the Kingdom of Jerusalem 1099 to 1187 C.E.* Western Washington University, Bellingham, 2014. A bulláról szóló újabb irodalmat lásd: ZSOLDOS ATTILA: *II. András Aranybullája. Történelmi Szemle*, 2011/1. 1–38.; SOLYMOSSI LÁSZLÓ: *Magyar főpapok angliai zárándoklata 1220-ban. Történelmi Szemle*, 2013/4. 527–540.; MARTYN RADY: *Hungary and the Golden Bull of 1222. Banatica*, 24/II. 88–108.; ZSOLDOS ATTILA: *The Golden Bull of Hungary*. Research Centre for the Humanities, Bp. 2022; ZSOLDOS ATTILA: *A 800 éves Aranybulla*. Országgház Könyvkiadó, Bp. 2022.

az államot pedig a magánérdekek úgy szétfosszák (privatizálják), ahogyan az Nyugaton, számos helyen már a középkorban megtörtént. Az 1222-es Aranybulla egész szellemisége összhangban állott a magyar gondolkodással, benne a *Gesta Hungarorum*-ból ismert vérszerződés (884) szellemiségével, ami kezdetektől fogva alapvetően a főhatalom megosztására épült, a következők szerint:

„Hogy ameddig csak az ő életük, sőt az utódaiké is tart, mindig Álmos vezér ivadékából lesz a vezérük. Hogy ami jószágot csak fáradalmaik árán szerezhetnek, mindegyiküknek része legyen abban. Hogy azok a fejedelmi személyek, akik a tulajdon szabad akaratukból választották Álmost urukká, sem ők maguk, sem fiaik soha, semmi esetre ki ne essenek a vezér tanácsából és az ország tisztségeiből. Hogyha valaki utódaik közül hűtlen lenne a vezér személyéhez, vagy egyenlenséget szítana a vezér és rokonai között, a bűnösnek vére omoljon, amint az ő vérük omlott az esküben, melyet Álmos vezérnek tettek. Hogyha valaki Álmos vezér és a többi fejedelmi személyek utódai közül az esküvel kötött megállapodásokat meg akarná szegni, örök átok sújtsa.”²

Itt jut jelentőséghez a bullát írásba foglaló kancellár – Beyl nembeli Kilit – személye, aki a bulla megírása előtt a kancellárián töltött esztendőket (1219–22) során láthatta, olvashatta a magyar állami élet legfontosabb forrásait.³ Nyilvánvalóan ismerte a régi feljegyzéseket, diplomáciai iratokat, az uralkodók levelezését, Szent István, I. András, Szent László és Könyves Kálmán királyaink törvényeit, magát a *Gesta Hungarorum*-ot stb. Ennek tükrében logikus, hogy az általa szövegezett Aranybulla teljes összhangban áll a vérszerződés szelle-

miségével és a Szent István-i örökséggel, különösen is, hogy maga a szöveg a „Szent István királytól szerzett szabadságok” helyreállításáról beszél. Bár a textus tartalmilag szerződés a király és a nemzet között, „a királyságot formailag mégsem alázza meg. A bullát úgy szövegezik, mintha a király kezét, a király szabad akaratát fejeznék ki”.⁴

A bulla korlátozta a királyi hatalmat,⁵ ami nálunk egyébként valójában soha nem a szuverenitást testesítette meg, hiszen már Szent István törvényeiben megjelenik a „király és az ország” (*rex et regnum*) kettőssége,⁶ és rögzítette a nemzet

részvételét a legfontosabb döntések meghozatalában. A szövegben megjelenik a királyi tanács (*consilio regni*) és a fehérvári törvénylátó napok (*festo sancti regis*), amelyből később az országgyűlés (*dieta*) alakult ki. „A rend részben nyilván a régi törzsi szokások során alakult ki, de adott történelmi pillanatban közös döntés is formálta: törvényhozói aktus, szer, társadalmi-nemzeti szerződés a hatalmat megosztó nemzeti elemek között. A szokást alkotmányozó döntés egészítette ki, tette teljessé, hogy aztán a történelmi szükségletek és a hatalom hordozóinak egyénisége alakítsa, tartalommal töltse ki” – kommentálja a magyar közjogi felfogást Zlinszky János.⁷

A magyar alkotmány fejlődésének tehát természetes útja volt a rendiség és a rendi állam kibontakozása, szemben a Nyugat feudális-hűbéri szellemiségével, az uralkodói szuverenitásmérvével, amiből természetesen következett az abszolutizmus.⁸ Úgy is mondhatnánk, hogy „a magyar társadalom és alkotmány

2 Anonymus: *Gesta Hungarorum*. szerk. Ladislaus JUHÁSZ, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp. 1932. 5.

3 SUGÁR István: *Az egri püspökök története*. Szent István Társulat, Eger, 1984. KOVÁCS Béla: *Az egri egyházmegye története 1596-ig*. Egri Főegyházmegye Érseki Iroda, Eger, 1987. ZSOLDOS Attila: *Magyarország világi archontológiája (1000–1301)* MTA TTI, Bp. 2011. 108.

4 gróf ANDRÁSSY Gyula: *A magyar állam fönmaradásának és alkotmányos szabadságának okai*. Franklin, Bp. 1901. 143.

5 FERDINANDY Gejza: A koronázás és közjogi jelentősége. *Athenaeum*, 1893/2. és Uő: *A királyi méltóság és hatalom Magyarországon*. Kilián, Bp. 1895.

6 Szent István II. törvénykönyve LL. tc. = *Corpus Juris Hungarici*. szerk. MÁRKUS Dezső, Franklin, Bp. 1897. A továbbiakban: *CJH*.

7 ZLINSZKY János: Történeti alkotmányunk fejlődése. *Magyar Szemle*, 2002/3–4. 32.

8 C. TÓTH Norbert: A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között = *Rendi országgyűlés, polgári parlament. Érdekképviselet és törvényhozás Magyarországon a 15. századtól 1918-ig*. szerk. DOBSZAY Tamás – H. NÉMETH István – PAP József – SZIJÁRTÓ M. István, Magyar Nemzeti Levéltár–Eszterházy Károly Egyetem, Bp.–Eger, 2020. FAZEKAS István – GEBEI Sándor – PÁLOSFAI Tamás: *Rendi országgyűlések a Magyar Királyságban a 18. század elejétől*. Országház Könyvkiadó, Bp. 2020.

az Aranybulla teljes összhangban áll a vérszerződés szellemiségével

Függelmi viszony –

Az Aranybulla függőpecsétje, előlapján II. András király alakja, hátlapján az Árpád-házi címer
(Országos Széchényi Könyvtár / Wikimedia Commons)

fejlődésének főága a rendiség volt, a hűbériség pedig csak mellékágaként jelenik meg”.⁹ A Nyugat számos államában a király a szuverén, övé a (törvényhozó, végrehajtó, bírói) főhatalom teljessége. Például Franciaországban a rendi gyűlésnek soha nem volt törvényhozási jogköre, ahogyan Kasztíliaiban sem. Amíg a Habsburgok spanyol földön (Kasztíliaiban) a 16. század közepétől egyszerűen kiszorították a klérust és a nemességet a rendi gyűlésből, és ott azt követően csak a városok képviselői foglaltak helyet, addig a francia királyok a 17–18. században össze sem hívták azt. Magyarországon ezzel szemben a vérszerződés szellemiségén és az Aranybulla mentén az évszázadok alatt kibontakozó Szent Korona-tan a nemzet és a király közötti valóságos hatalommegosztást biztosította, amely úgy a jogalkotásban, mint a végrehajtásban és a bíraskodásban egyaránt megmutatkozott. Ráadásul mind vertikálisan, mind horizontálisan, azaz nemcsak alá-, fölé-, hanem mellérendeltségi viszony is volt a király és a nemzet között! Az évszázadok során nemesivé átalakuló egykori királyi vármegye például nemcsak mint önkormányzat létezett a 13. századtól fogva egészen a polgári átalakulásig, hanem követek útján részt vett a törvényhozásban az országgyűlésen, sőt a vármegyei törvényszékek keretében a bíraskodásban is kivette a részét.

Magyarországon ugyanis a főhatalom teljessége a Szent Koronát illette, s nem az uralkodót. Ez a szimbolikában is látványosan megjelent, hiszen a Szent Korona az ország és nem a király koronája, a kettőskereszt az ország jelképe, a törvény az ország törvénye, a szokás az ország szokása, a diéta az ország gyűlése, a vármegye pedig a nemesség vármegyéje. A Werbőczy-féle *Hármaskönyv*-ben a következő áll:

„Minekutána a katolikus hitre tértek és maguknak önként királyt választottak, úgy a törvényhozásnak, mint bármely birtokadományozásnak és minden bíraskodásnak hatalmát és jogát az uralkodással és kormányzással együttesen ez ország szent koronájának, mellyel Magyarország mindenik királyát megkoronázni szokták, joghatóságára és következésképen a mi törvényesen rendelt fejedelmünkre és királyunkra ruházták át”.¹⁰

Ebből következett, hogy Magyarországon az uralkodó a főhatalmat nem sajátíthatja ki, hiszen az eleve sem az övé volt. Nyugaton viszont számos helyen

9 BÓNIS György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*. Bp. 1948. 308.

10 WERBŐCZY István: *Hármaskönyv*. II. 3. 2§ = *CJH. I.m.* A továbbiakban: *HK*.

Az Aranybulla (1222. évi I–XXXI. tc.) törvényeinek szövege

A Szentháromság mint oszthatatlan egység nevében. András, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics és Ladóméria királya. Mindörökké.

Mivel úgy országunk nemeseinek, mint másoknak szent István királytól megszabott szabadságát az olykor haragjában bosszúálló, olykor pedig rosszindulatú vagy saját hasznukat hajhászó emberek tanácsára hallgató némely királyok hatalmukkal sok mindenben megrövidítették, ezért maguk a nemeseink a mi és királyelődünk felségét buzgó könyörgésekkel országunk megjavításáért zaklatták.

Mi tehát az ő kérésüknek mindenben – ahogy tartozunk – eleget kívánunk tenni, különösen, mivel közöttünk emiatt már gyakran nem csekély volt az elkeseredés, amit a király iránti tiszteletteljes egészében való megőrzése érdekében illik elkerülni, ezt ugyanis senki más jobban meg nem teheti, mint ők, ezért megadjuk a szent István királytól úgy nekik, mint országunk más embereinek megadott szabadságot, valamint más, az országunk megjavítására vonatkozó dolgokat oly módon rendeljük, hogy évente szent István király ünnepén Székesfehérvárott tartozzunk ünnepelni, hacsak sürgős dolog nem jön közbe, vagy betegség nem akadályoz meg ebben. Ha jelen nem is lehetnénk, akkor a nádor kétségtelenül ott lesz helyettünk, hogy helyünkön a peres ügyeket meghallgassa, és hogy a szerviensek is valamennyien, akik akarnak, szabadon odagyűljenek. Azt is elhatározzuk, hogy sem mi, sem utódaink szervienst el ne fogjanak, vagy romlását ne okozzák valamelyik hatalmas úr kedvéért, csak akkor, ha előzőleg perbe idézték, és a bírói eljárás során elítélték. Szintúgy a szerviensek birtokai után semmiféle adót és a szabadok dénárját sem szedetjük, házaikban és falvaikban hivatlanul nem szállunk meg. Az egyház népei után sem szedetünk semmiféle adót. Ha egy szerviens fiútód nélkül halna meg, akkor birtokának egy negyedét a leánya tartsa meg; a többivel úgy rendelkezék, ahogy neki tetszik. És ha váratlan halála miatt végrendelkezni nem tudna, akkor a hozzá közelebb álló rokonai tartsák meg. Ha viszont egyáltalán nem lenne rokonsága, akkor legyen a királyé. A megyésispánok a szerviensek birtokain csak a pénzzel és a tizeddel kapcsolatos ügyben ítélkezzenek. A megyei udvarispánok csak várak népei felett ítélkezzenek. A tolvajok és az útonállók felett a királybírák ítélkezzenek, de csakis az illetékes ispán előtt. Szintúgy az összebeszélt nép ne nevezhessen meg tolvajokat szokása szerint. Ha pedig a király az országon kívülre hadsereget szándékozik vinni, akkor a szerviensek vele menni csak az ő költségén tartozzanak, és visszatérte után sem szed be tőlük hadbírságot. Ha pedig az ellenfél jönne az országba, akkor mindnyájuknak egyetemlegesen el kell menniük. Szintúgy ha az országon kívülre haddal mennénk, mindazok velünk jönni tartoznak, akik megyével vagy a mi pénzünkkel rendelkeznek. A nádor országunk valamennyi embere felett különbségtétel nélkül ítélkezzen, de a fej- és jószágvesztésre ítélt nemesek ügyében a király tudta nélkül ítéletet ne hozzon; helyettes bírása csak egy legyen, a saját udvarában. Udvarispánunk, amíg a királyi udvarban tartózkodik, addig mindenki felett ítélkezhet, sőt a királyi udvarban megkezdett perben bárhol hozhat ítéletet, de amikor a magánbirtokán tartózkodik, nem küldhet poroszlót, és a feleket sem idéztetheti meg. Ha egy tisztséget viselő jobbágy hadjáratban meghalna, akkor a fiát vagy rokonát megfelelő tisztséggel jutalmazták, ha pedig szerviens halna meg ugyanígy, akkor az ő fiát jutalmazták meg, ahogy a király jónak látja. Ha vendégek, tudniillik rendes emberek jönnek az országba, őket az ország tanácsa nélkül méltóságokra ne emeljék. A halálraítéltek, vagy a párbajban elesettek, vagy bármi más okból elhaltak feleségeit ne fosszák meg hozományuktól. A jobbágyok úgy kövessék a királyi udvart és úgy utazzanak bármerre, hogy a szegényeket meg ne nyomorítsák és ki ne fosszák. Ha egy ispán a saját ispánságának megfelelően nem viselkedik tisztességesen, vagy a várnépeit tönkreteszi, akkor, ha ez rábizonyul, az elvett

a kezdetektől fogva elméletben is az uralkodó volt a főhatalom teljessége, de azt a gyakorlatban leginkább az anyagi lehetőség hiányában nem tudta megélni, ezen a 16–19. századi gyarmatosításokból származó busás jövedelmek látványosan segítettek. A nyugati gondolkodásban az uralkodói szuverenitással szemben a 17–18. században megjelentő hatalommegosztás eszméje (Locke, Montesquieu) újdonságként hatott, de jó, ha nem felejtjük el, hogy az a magyar történeti alkotmánynak és közjogias gondolkodásnak a lényegi elemét jelentette *mindig* is. Ezen éles eszmei különbözőség magyar szemszögből leginkább a nyugati-feudális eszme alapján álló Habsburgok uralma alatt jutott jelentőségre, nem véletlen, hogy nagy rendi/alkotmányos mozgalmaink (Bocskai-felkelés, Rákóczi-szabadságharc, 1848/49, 1867-es kiegyezés) is a sajátos magyar közjogi alapra építettek. A bulla a nemzet egységének¹¹ (*una et eadem libertate*) biztosítékául is szolgált, amit bizonyít, hogy Werbőczy a nemesség sarkalatos jogainak mindegyikét maga is a bulla rendelkezéseire vezette vissza,¹² ameny-

11 *CJH*. 1222. évi II. cikk; 1351. évi XI. tc. és *HK*. I. 2. 1–3§. Vö. ILLÉS József: *Bevezetés a magyar jog történetébe. A források története*. Rényi Károly, Bp. 1910. 163.

12 *HK*. I. 9. 1–7§

javak visszaadása mellett, az egész ország előtt fosszák meg rútul tiszttségétől. Lovászok, pecérek és solymárok ne merjenek megszállni a szerviensek falvaiban. Egész vármegyét vagy bármiféle méltóságot örök tulajdonul vagy birtokul nem adományozunk. Becsületes szolgálattal szerzett birtokaitól soha senkit se fosszanak meg. Szintűgy a szerviensek a tőlünk kapott engedéllyel szabadon mehetnek a fiunkhoz, akár a nagyobbiktól a kisebbikhez, és ezért birtokait ne veszítsék el. Akit a fiunk jogos ítélettel sújtott, vagy akinek előtte kezdődött a pere, azt addig, amíg a per előtte be nem fejeződik, nem fogadjuk be, viszont a fiunk sem. A várjobbágyok maradjanak meg szent István királytól alapított szabadságukban. Akármilyen nemzetiségű vendégeink is hasonlóképpen a kezdetben nekik adott szabadságban maradjanak meg. A tizedet ne váltsák meg ezüstben, hanem – ahogy a föld termi – borban és gabonában fizessék ki, és ha a püspökök elleneznék ezt, akkor nem fogjuk pártolni őket. A püspökök ne adjanak tizedet lovainknak a szerviensek birtokai után, és népeik se tartozzanak a tizedet a királyi birtokokra szállítani. Disznóinkat ne őrizzék a szerviensek erdeiben vagy mezőin az ő akaratuk ellenére. Új pénzünk egy évig, húsvétól húsvétig legyen érvényes, és a dénárok olyanok legyenek, amilyenek voltak Béla király idején. A pénzügyi, a só- és a vámtisztek az ország nemesei és ne izmaeliták és zsidók legyenek. Sőt az ország közepén ne tároljanak csak Szalacson és Szegeden, valamint a végeken. Az országon kívülre birtokot ne adományozzanak, ha egyes birtokokat elajándékoztak vagy eladtak, akkor azokat adják vissza az ország népének, hogy kiváltsák. A nyestadót a Kálmán királytól származó szokás szerint fizessék. Ha valakit bírói eljárás során elítéltek, akkor őt senki a hatalmasok közül meg ne védhesse. Az ispánok csak az ispánságuk jogán őket megillető részt élvezzék, a királyt illető többi jövedelmet, tudniillik a csöböradót, a vámot, az ökröket és a vár jövedelmének kétharmadát a király kapja meg. Szintűgy e négy jobbágyon kívül, tudniillik a nádoron, a bánon, a király és a királyné udvarispánján kívül senkinek se legyen két méltósága.

Hogy pedig ez a mi engedményünk egyrészt, másrészt rendelkezésünk a mi és utódaink idején mindörökre érvényes legyen, ezért azt hét példányban megíratuk és arany pecsétünkkel megerősítettük akként, hogy az egyik példányt a pápa úr kapja, aki írassa is be a *registrum*ába; a második példányt a johanniták, a harmadikat a templomos lovagok, a negyediket a király, az ötödiket az esztergomi káptalan, a hatodikat a kalocsai káptalan, a hetediket a mindenkori nádor őrizze azért, hogy ezt az írást mindig a szeme előtt tartva sem maga el ne térjen valamiben az elmondottaktól, sem a királlyal vagy a nemesekkel, akár másokkal egyet ne értsen az szaktól való eltérésben azért, egyrészt, hogy ők szabadságuknak örvendjenek, másrészt emiatt nekünk és utódainknak mindig hívei legyenek és ne tagadják meg a királyi koronának járó szolgálatokat.

Elrendeljük, hogy ha mi vagy valamelyik utódunk valaha is ezzel a rendelkezéssel szembehelyezkedni akarna, ezen oklevelünk alapján a hűtlenség minden vétke nélkül országunknak úgy a püspökei, mint más jobbágysai, valamint nemesei valamennyien és egyenként a jelenlegiek és utódaik nekünk és utódainknak mindörökre ellenállhassanak és ellentmondhassanak.

Kelt Cletusnak, udvarunk kancellárjának, az egri egyház prépostjának kezéből az Ige megtestesülésének 1222. évében, amikor a tiszteletreméltó János az esztergomi érsek, a tisztelendő Ugrinus a kalocsai érsek, Dezső a csanádi, Róbert a veszprémi, Tamás az egri, István a zágrábi, Sándor a váradi, Bertalan a pécsi, Kozma a győri, Bereck a váci püspök, uralkodásunknak 17. évében.

Közli: *II. Endre Aranybullája*. Előszó, jegyzetek: Szigethy Gábor, Neumann Kht. Bp. 2003. 47–54. oldal.

nyiben nem engedte szétesni az államot és a társadalmat úgy, mint az Nyugaton a hűbériség kialakulása következtében megtörtént.¹³

A bulla megakadályozta a feudalizmus kialakulását Magyarországon, amennyiben azon hűbériséget értünk, mert ellehetetlenítette a közhatalom magánhatalommá alakítását, hiszen kimondta, hogy „egész megyét vagy akár-minemű méltóságot örök jószágul vagy birtokul nem adunk”, azaz „gyökerében támadja meg a feudalizmust”, és megakadályozta azt, ami német és francia nyelvterületen végbement, ahol „a földbirtoknak és a vele összenőtt hivatalnak az örökjoggal kapcsolatos elsajátítása útján lettek [...] a nagy családok tagjai független fejedelmekké, az állam rovására közhatalommá”.¹⁴ Nálunk nem is voltak nádori, országbírói, vajdai, báni stb. családok, még akkor sem, ha egy családból akár egymást követően is kerültek ki (Drugethek, Garaiaiak, Lackfiak) ugyanazon méltóságot viselőik. A Mohács utáni Habsburg-időszakban (1526–1848) – ugyan csak szűk körben, de – érzékelhető a nyugati(as) felfogás

13 Vö. ILLÉS: *I.m.* 168. és TIMON: *I.m.* 7.

14 *CJH*. 1222. évi XVI. cikk és ANDRÁSSY: *I.m.* 143.

behatolása a magyar magánjogba (hitbizomány megjelenése),¹⁵ illetve a nemes-ség felsőbb rétegében a bárói, grófi, hercegi címek elterjedése.¹⁶ A feudális ha-tás a közjogot sem hagyta érintetlenül, hiszen a királyi trón öröklése¹⁷ (1687) és az örökletes főispánságok megjelenése is erre az időszakra tehető,¹⁸ azonban mindkettőhöz alkotmányos biztosítékokat kapcsoltak a rendek (a trónbetöltés esetében a hitlevél, a koronázás és a koronázási eskü kötelezettsége).

A bulla védte a magyar érdeket az idegen befolyással szemben, kimondva, hogy „birtokot az országon kívül való embernek ne adjanak, ha valamelyest adtak vagy eladtak, azt a haza fiai válthassák meg”.¹⁹ Az idegeneknek az ország dolgaiba való beleszólását is korlátozni próbálta, és azt az ország beleegyezésé-hez kötötte, a következőképpen: „ha vendégek, tudni mint jámborok, jönnének az országba, ország tanácsa nélkül méltóságra ne jussanak”,²⁰ aminek döntő jelentősége volt a Mohács utáni Habsburg-időszakban. „A Jagellók után kezde-tét vett Habsburg-uralom a legbővebben termette meg a külföldiek inváziója ellen hozott törvényeket, legtöbb szükség lévén is rájuk. 1536–1715-ig, tehát 179 év alatt nem kevesebb mint tíz törvényt hoztak ellenük, melyekben már szinte az unalmasságig egyugyanazon sérelem orvoslását követelték, az idegenek bir-tokszerzéseinek megakadályozását. Hogy azonban azon zavaros és a nemzeti ügyre legkevésbé sem kedvező időkben ez mind csak írott malaszt maradt, leg-jobbban az bizonyítja, hogy egy-egy ilyen törvény hozatalára minden 15–20. évben szükség volt”.²¹ Ugyanakkor a bulla kikötötte a Magyarországon élő más közös-ségek jogainak tiszteletben tartását is, mondván, „a várakhoz tartozó jobbágyságok szent István királytól szerzett szabadságuk szerint éljenek. Hasonlatosképpen a vendégek is, akár micsoda nemzet legyenek, azon szabadságban tartassanak, mely kezdettől fogva vagyon nekik engedve”.²² E szellemiségből fakadóan tel-jesen természetes, hogy már II. András királyunk az erdélyi szászoknak (1224),

IV. Béla királyunk a zsidóknak (1251), IV. László ki-rályunk pedig a kunoknak (1279) kiváltságlevelet adományoz, amely ugyancsak kiemelkedő a korabeli Európában.²³

Az Aranybulla fókuszában a jogok és kiváltságok tiszteletben tartása áll, ugyanakkor a Szent István-i örökség szellemében²⁴ felelősséget is kapcsolt a köz-

hatalmat gyakorlók tevékenységéhez: „ha valamely ispán az ő ispánságának módja szerint magát tisztességgel nem viselné, vagy az ő vára népét megron-taná, ebben találtatván, mind az ország színe előtt vessék ki tisztéből szégye-nére, és a mit elragadott, adja vissza”.²⁵ Végére pedig biztosította az ellenállás és ellentmondás jogát abban az esetben, ha az uralkodó megszegné a bullában foglaltakat:

„hogya pedig mi, vagy az utánunk következendő királyok közül valaki ezen mi szerzésünknek ellene járna valaha, ez a levél adjon szabad hatalmat mind a püspököknek, mind más jobbágyuraknak és országunkbeli neme-seknek mindnyájan és egyen-egyen, jelenvalóknak és jövődöbelieknek és az ő megmaradékoknak, hogy mind nekünk, mind az utánunk következ-en-dő királyoknak minden hűtelenség szégyenvallása nélkül ellentállhassanak és ellentmondhassanak mind örökké”.²⁶

15 CJH. 1687. évi IX. tc. és 1723. évi L. tc. Vö. PERES Zsuzsanna: *A családi hitbizományok megjelenése Magyarországon*. Publikon, Pécs, 2014.

16 SCHILLER Bódog: *Az örökös főrendiség eredete Magyarországon*. Kilián, Bp. 1900.

17 CJH. 1687. évi I–III. tc. és 1723. évi I–II. tc. Vö. LIKTOR Zoltán Attila: A trónbetöltés rendje a Magyar Király-ságban a XVI–XVII. században az Őnate-egyezség (1617) tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, 2020/1.

18 HAJNIK Imre: *Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben*. MTA, Bp. 1888.

19 CJH. 1222. évi XXVI. cikk.

20 CJH. 1222. évi XI. cikk.

21 BAROSS János: *Idegenek birtokszerzése*. Pátria, Bp. 1900. 9.

22 CJH. 1222. évi XIX. cikk.

23 Az említés sorrendjében lásd bővebben: VOGEL Sándor: A szászok megtelepedése és kiváltságaik a Magyar Királyságban és az Erdélyi Fejedelemségben. *Honismeret*, 2001/3.; KOMORÓCZY Géza: *A zsidók története Magyarországon*. I. köt.: *A középkortól 1848-ig*. Kalligram, Pozsony, 2012. 175–182. és SZABÓ Károly: *Kun László 1272–1290*. Maecenas, Bp. 1988.

24 CJH. Szent István Második Dekrétumának 44. fejezete.

25 CJH. 1222. évi XIV. cikk.

26 CJH. 1222. évi XXXI. cikk.

az Aranybulla védte a magyar érdeket az idegen befolyással szemben

Igaz ugyan, hogy Buda 1686-os felszabadítása után az ellenállás jogáról a rendek a következő évben lemondtak,²⁷ a nemesi vármegyék *vis inertiae* (félretétel) joga egészen a 19. századig megmaradt, miszerint ha a királyi rendeletet alkotmányellenesnek találták, azt egyszerűen nem hajtották végre, az uralkodó pedig tehetetlen volt.²⁸ A bulla, „melynek megtartására minden magyar király, mielőtt a szent koronát fejére tennék meg szokott esküdni”,²⁹ a magyar állami élet legfontosabb forrásává vált az évszázadok során, ami egészen a 20. század elejéig – (boldog) IV. Károly koronázásáig – az uralkodói felavatások elengedhetetlen részeként világos kifejezést is nyert.³⁰

Közérdek – Jantyk Mátyás: II. András kihirdeti az Aranybullát (1901), Országház, Felsőházi ülésterem (Wikimedia Commons)

ALKOTMÁNYOS IDENTITÁS – NEMZETI SZUVERENITÁS

A régi magyar nemzeti identitást évszázadokon keresztül a történeti alkotmány és a Szent Korona-tan határolta be. Egyáltalán nem közismert, éppen ezért érdemes e helyütt idézni Ferenc magyar királynak, öccsének, József nádornak és unokatestvérének, Károly Ambrus esztergomi érseknek az 1808. évi pozsonyi országgyűlésen a napóleoni háborúk (vagyis a nagy európai politikai és társadalmi felfordulás) időszakában elmondott beszédéből.

„Magyarok! Minden népek és egész Európa szemei rátok figyelnek. Ti alkotmányotokban látjátok minden dicsőségeket és boldogságokat, én meg nem kevésbé dicsekszem, hogy királyotok vagyok. Legyetek továbbra is magyarok és hogy mentől tovább örvendhessetek e nemes névnek és nemzeti erényeiteknek, fordítsátok minden gondotokat arra, hogy hazátok boldogságát örökre biztosítsátok”³¹ – fogalmazott a király. Mire a rendek nevében a prímás és a nádor a következőképpen feleltek: „Ezen Országgyűlés hirdetése is úgy erre való óhajta személyes megjelenése Felsegednek nékem által nyújtott Királyi Előadása, annak világos bizonyosságáról szolgálnak, hogy feltételéről jól emlékeztvén, a Törvény és törvényes szokás ellen, semmit sem kíván tenni, sőt azokat szentül és helyesen betölteni akarja; azért is mi ősi Constitutiókhoz való szeretetünktől vezéreltetvén annak megtartására, a veszedelemnek tőle való elhárítására életünket, és tehetségeinket feláldozni készek vagyunk”.
Illetve:

27 CJH. 1687. évi IV. tc. Vö. BARANYAI Béla: Hogyan történt az 1687/88 évi 1–4. törvénycikk szerinti törvény-szöveg becikkelyezése. A Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet évkönyve. 1933/3. 65.

28 STIPTA István: Közjogi viták a vármegyék rendeletfélretételi (*vis inertiae*) jogáról. Miskolci Jogi Szemle. 2020/1. 270–276.

29 HK. I. 9. 6§

30 CJH. 1917. évi II–III. tc. Vö. MACZÓ Ferenc: Az utolsó magyar királykoronázás. IV. Károly király és Zita királyné koronázási ünnepsége Budapesten 1916 végén. MTA BTK, Bp. 2018.

31 *Diarium comitiorum regni Hungariae*. Posonii, 1808. 39. Kiemelés a szerkesztőtől.

Ellenállási jog –

Panorámafotó a Békemenetről
a budapesti Kossuth téren,
2022. március 15.
(Magyar Demokrata)

„Ezen Eleinknek tehát Méltóságos Fő Rende és T. Státusok és Rende, akik vitézi tetteik, akarataik példás megegyezése, Királyaik iránt való mély tiszteletük, hűségük, s bizodalomuk által az Ország ősi Constitutioját, fáradhatatlan igyekezetekkel, tulajdon vérek kiontásával, és értékek fel-áldozásával megtartották, a maguk épségekből reánk által bocsájtották, jeles példájukat kövessük! Mutassuk meg Európának, amely, kegyelmes Királyunk bölcs észrevétele szerint, szemeit reánk függeszti, mint oly nemzetre, amely majdnem egyedül dicsekedhetik még méltán, régi Constitutiójával, és törvényes szabadságával. Mutassuk meg mondom, hogy Eleink hajdani jeles tulajdonságaik még bennünk maradékaikban élnek, *a dicső Magyar nemzetnek nemes megkülönböztető jelei még nálunk meg nem szűntek*, a Király és Ország között való szoros és teljes bizodalom fennáll. Bizonyítsuk meg, mit tehet a Fejedelmével szorosan egyesült Magyar!”³²

E három idézet – ami a Habsburg-ház tagjaitól származik – világosan mutatja, hogy a magyar közgondolkodás és a magyar politika mindig is a saját értékei, a saját kultúrája, a saját szabályai, a saját legjobb meggyőződése szerint szabadon kívánta megszervezni a magyar nemzet életét. Így van ez, akár az első honvédő pozsonyi csata (907) korára, akár az Aranybulla, akár Werbőczy, akár pedig a napóleoni háborúk korára tekintünk.

³² Uo. 39. és 43. Kiemelés a szerkesztőtől.

De ma sincs ez másképp, az Alaptörvény világosan kimondja, hogy annak „rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt *Nemzeti hitvallással* és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni”.³³ A szuverenitás, azaz hogy a *saját ügyeinkben magunk döntünk*, a magyar nemzet számára az ezredéves tapasztalat – de különösen a Mohács utáni időszak – tükrében bizonyosan állítható, hogy ma is kulcsfontosságú kérdés. Bár a történetírás használja a „Habsburg Monarchia” meghatározást az 1526 és 1848 közötti időszakra, az valójában soha nem létezett államként, noha voltak komoly bécsi birodalmi törekvések arra, hogy létrehozzák. Nem volt ugyanis sem közös terület, sem közös törvényhozás, sem közös végrehajtó hatalom vagy bírósági rendszer, sem egységes jogrendszer, sem közös pénz, sem közös hadsereg, még uralkodó sem, a *személye* is csak azonos volt.

A *Hungaria est semper libera* elv mentén az ország elméletben tehát mindig szuverén volt, még a Habsburg-időszakban (1526–1918) is, az csupán a gyakorlatban sérült a bécsi kormányzatnak a magyar ügyekbe történő folytonos és törvénytelen beleavatkozása következtében. A híres 1790/91. évi diétán ennek hangot is adtak a rendek:

„Magyarország, a hozzá kapcsolt részekkel együtt, szabad és kormányzatának egész törvényes módját illetőleg (beleértve mindenféle kormányzásékeit) *független, azaz semmi más országnak vagy résznek alá nem vetett, hanem*

33 Alaptörvény. R) cikk (3) bek.

saját állami léttel és alkotmánnyal bír, s ennél fogva az 1715:III. tc., valamint az 1741:VIII. tc. és XI. cikkelyek rendelkezésének megfelelően, törvényesen megkoronázott örökös királyától, és így Ő szent felségétől s örököseitől, Magyarország királyaitól, *tulajdon törvényei és szokásai szerint*, nem pedig más tartományok módjára igazgatandó és kormányozandó ország”.³⁴

A nemzetek szuverenitása a különböző birodalmi törekvésekkel szemben ma éppoly aktuális, mint évszázadokkal ezelőtt. 2022-ben – az egykori „Habsburg Monarchiával” összevetve – kísértetiesen hasonló jelenségekre figyelhetünk fel az Európai Unió és a tagországok viszonylatában, főként a kizárólagosan tagállami hatásköröket illetően, amelybe Brüsszel a lopakodó jogalkotás és egyéb árukapcsolás mentén egyre látványosabban akar beleavatkozni. Nagyon sokszor olvassuk és halljuk a különböző nyilatkozatokban, hogy a tagállamok lemondtak szuverenitásuk egy részéről az Európai Unió javára. Ez azonban teljes félreértés, ha úgy tetszik, félremagyarázás.

Az Alaptörvény ugyanis világosan fogalmaz: „Magyarország az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja”.³⁵ A szuverenitás egyetlen szeletéről sem mondott le Magyarország – sem semelyik másik tagállam – az EU javára, csupán bizonyos hatásköröket, éppen

a hatékonyabb együttműködés érdekében, más tagállamokkal, az unió intézményein keresztül közösen gyakorolnak. Óriási különbség! Az unió részéről megfigyelhető nyomulásra adott válaszként tekinthető az Alaptörvény azon módosítása, mely szerint „a hatáskörgyakorlásnak összhangban kell állnia az Alaptörvényben foglalt alapvető jogokkal és szabadságokkal, továbbá nem korlátozhatja Magyarország

területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó elidegeníthetetlen rendelkezési jogát”, ami a jogalkotás oldaláról kívánja védeni az alkotmányos identitást.³⁶ Az Alaptörvény azon fordulata pedig, miszerint „a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik”, a jogalkalmazás oldaláról próbálja védelmezni azt az idegen, külső törekvésektől. Ami nem egyszerű kérdés, hiszen az Európai Unió jogrendszere ma képes a „népszuverenitás letéteményese”, azaz a tagállami törvényhozás fölé kerekedve áterőltetni egy jogszabályt, hiszen az uniós „rendelet általános hatállyal bír, teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó valamennyi tagállamban”.³⁷

» Magyarország a szuverenitás egyetlen szeletéről sem mondott le

ZÁRADÉK

Az Aranybulla, mint a magyar alkotmányos identitás egyik legfontosabb szimbóluma, 800 esztendő múltán is relevanciával, üzenettel bír a ma politikájának. A nemzeti szuverenitás Magyarország esetében történelmi síkon fedésben van az alkotmányos identitással, amely a vérszerződéstől fogva Szent István törvényein, az Aranybullán és Werbőczy *Tripartitum*án keresztül a polgári átalakuláson át a mai napig kulcskérdés. A jogi köntösbe öltöztetett politikai küzdelem nem új jelenség, a történeti alkotmány ismerete azonban a politika segítségére lehet az ország és a nemzet értékrendjétől idegen, annak kultúrájával a legkevésbé sem összeegyeztethető jelenségekkel, törekvésekkel szemben a jogi csaták megvívásában. Magyarországon pedig – sok más országgal ellentétben – éppen-séggel akad mire hivatkozni a történeti alkotmány szellemiségéből. Ahogyan a régi mondás tartotta, *historia est magistra vitae*. ■

³⁴ CJH. 1791. évi X. tc. Kiemelés a szerkesztőtől.

³⁵ Alaptörvény. E) cikk (2) bek.

³⁶ Uo.

³⁷ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés. 288. cikk.